

sche toetsing blijkt dat er, onafhankelijk van het delicttype, een verschil bestaat tussen de gerechtelijke arrondissementen. Naast de aard van het misdrijf blijkt bovendien het gerechtelijke arrondissement op zich een belangrijke factor te zijn voor meer of minder uren dienstverlening. Die vaststelling zet aan tot nadenken over het punitieve aspect dat verbonden is aan de bemiddeling in strafzaken. Hoewel dit geen uitgangspunt is van de bemiddeling, lijkt het aspect 'bestrafen' er toch mee verbonden te zijn.

Een constante die we konden opmerken, is dat de dienstverlening weggelegd blijkt te zijn voor verdachten bij wie geen problematische situatie bestaat en die bijgevolg geen nood hebben aan opleiding, behandeling of begeleiding. Dit verklaart de gelijke verdeling tussen de gerechtelijke arrondissementen van dossiers waarin de verdachte een of andere psychische problematiek kent. In sommige dossiers was echter wel een opleiding of begeleiding gewenst, maar kon deze niet doorgaan om praktische redenen – te lange instaptijd, geen plaatsen beschikbaar – of als gevolg van het feit dat de verdachte niet de mogelijkheid had om zich op de voorziene tijdstippen vrij te maken (steeds in relatie met werk). Bovendien wordt de dienstverlening vaak toegepast om een spiraal van mislukkingen en een laag zelfbeeld bij de verdachte te doorprikken. Door middel van de dienstverlening en de positieve afloop tracht men het zelfbeeld en de motivatie van de verdachte te verhogen. Er is dus zonder meer een duidelijk educatief aspect verbonden aan de dienstverlening. Dit gaat echter niet voor alle dossiers op. Spijtig genoeg kon niet worden uitgemaakt in welke mate het retributieve, dan wel het educatieve aan bod kwam naast het proces van bemiddelen. Hoewel dit niet steeds expliciet vermeld wordt in de enquêtes, kunnen er voorbeelden worden aangehaald van dienstverlening die voortkomt uit de bemiddelingsfase tussen verdachte en slachtoffer, en op vraag van het slachtoffer.

Arne DORMAELS en
Lieven PAUWELS

Strafuitvoering en justitiële hulpverlening

De voorwaardelijke invrijheidstelling, een werkvorm tussen recht en hulpverlening. Explicitering van de visie van de commissie voor de voorwaardelijke invrijheidstelling in Antwerpen over de relatie tussen recht en hulpverlening

1. Inleiding

Op 31 maart 2003 heeft de commissie voor de voorwaardelijke invrijheidstelling in Antwerpen een denkgroep in het leven geroepen onder de werktitel 'Denkgroep Samenwerking Commissie V.I. Antwerpen/externe begeleiders'.

Laten we vooreerst duidelijk stellen dat hier de externe begeleiders en behandelaars in het kader van daderhulp bedoeld worden.

De tekst van de oproep tot deze denkgroep vermeldt het volgende: *"Het afgelopen jaar heeft de commissie V.I. te Antwerpen een reeks bezoeken afgelegd aan verschillende externe begeleidingsinstanties, gaande van residentiële psychiatrie tot ambulante hulpverlenende initiatieven.*

In de bespreking met deze externe partners kwamen heel dikwijls dezelfde thema's terug: in welke mate en wanneer intervenueert de commissie in de loop van de begeleiding/behandeling; welke communicatiekanalen worden/moeten worden gebruikt; wat en hoe moet, kan en mag gerapporteerd worden in het kader van de problematiek rond vertrouwelijkheid/beroepsgeheim.

De commissie heeft in verband met die onderwerpen een aantal basishoudingen ontwikkeld die balanceren tussen enkele vaste bouw-elementen en enkele variabele gegevens. Wij vinden dat deze basishoudingen thans te weinig geëxpliciteerd zijn en dat ze bovendien zeker vatbaar zijn voor verdere evolutie.

Om tot een beter product te komen plant te commissie een aantal bijeenkomsten met relevante personen. Dit tekstje is een oproep tot deelname.

Doelstelling van de denkgroep

We willen komen tot een explicitering van de visie van de commissie V.I. te Antwerpen op de verhouding tussen recht en hulpverlening binnen het kader van het werk van de commissie.

Deze visie moet:

- theoretisch gefundeerd zijn;

- *geïnspireerd zijn door de praktische werking van de commissie tot heden;*
- *verzoenbaar zijn met het wettelijke kader en met de kwaliteitsvereisten vanuit de hulpverlening;*
- *oriënterend zijn voor de komende concrete werking;*
- *duidelijk verwoord worden en gecommuniceerd worden aan externe hulpverleners;*
- *in zich dragen dat ze vatbaar is voor evolutie."*

De denkgroep is inmiddels zes keer samengekomen.¹ Er werd ook een klankbordgroep samengesteld die haar bedenkingen gaf bij een voorlopige tekst. De commissie dankt alle bereidwillige mensen die hebben willen meewerken aan dit project. Hun kritische en constructieve medewerking heeft er in belangrijke mate toe bijgedragen dat de tekst die thans voorligt in hoge mate beantwoordt aan de vooropgestelde kwaliteitscriteria.

Lang niet alle ideeën van de leden van de denkgroep en de klankbordgroep werden door de commissie uiteindelijk in de tekst verwerkt of opgenomen. In de eerste plaats omdat heel veel van die ideeën deel kunnen uitmaken van het debat waartoe de tekst aanleiding kan en wil geven.

Het laatste criterium dat de tekst inherent vatbaar moet zijn voor evolutie, wordt (enkel) gerealiseerd doordat de commissie bij dezen stelt dat alle opmerkingen op de tekst welkom zijn en dat onder invloed van opmerkingen van de lezers en de verdere ontwikkeling van onze praktijk, de evolutie verder zal gaan.²

Huidige tekst wordt door de commissie in Antwerpen gezien als een praktijkgerichte explicitering van veel punten die al aan bod kwamen

in de missionstatement die de Nederlandstalige commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling op 1 maart 2002 hebben voorgesteld.³ De commissie in Antwerpen is er zich van bewust dat er verschillen zijn in een aantal van de werkwijzen van de zes commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling. Ze hoopt dat deze tekst er kan toe bijdragen om in een constructief en open debat die verschillen bespreekbaar te stellen.

In ieder geval is de commissie ervan overtuigd dat rechtsgelijkheid een permanent streefdoel is en niet zozeer een statische realiteit. Doordat we in een rechtstaat leven is het debat over de verschillende werkwijzen van gelijkaardige rechtscolleges en over de evolutie van die werkwijzen onder invloed van kwaliteitsafwegingen over de eigen methodes en die van anderen, geen vrijblijvende maar een verplichte activiteit.

2. Korte situering van de voorwaardelijke invrijheidstelling⁴

- 1) Er zijn in ons land zes commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling.
- 2) De wettelijke opdracht van de commissie is heel kort samen te vatten. Ze beslist om veroordeelde gedetineerden al dan niet voorwaardelijk vrij te stellen. Ze volgt de situatie van de in vrijheid gestelden op en kan in die opvolging beslissen de opgelegde bijzondere voorwaarden te wijzigen, of de voorwaardelijke invrijheidstelling te herroepen.
- 3) In principe komen enkel veroordeelden die een straf van langer dan drie jaar ondergaan voor de commissie. Het kan ook gaan om verschillende straffen die samen langer dan drie jaar duren.
- 4) Andere veroordeelden die minder lang in de gevangenis moeten verblijven, kunnen worden vrijgesteld via het stelsel van de voorlopige invrijheidstelling, waarvoor de Minister van Justitie bevoegd is.

1. Buiten de vaste leden van de commissie in Antwerpen, maakten volgende personen deel uit van deze denkgroep: Kathleen VAN DE VIJVER, beleidsmedewerker Vlaamse Gemeenschap-Gevangenis Antwerpen; Luc SPRUYT, Coördinator CCG VAGGA Mortsel, criminoloog; Hilde TUBEX, criminoloog VUB; Frederik BULLENS, herstelbemiddelaar Sugnomé; Erik CLAES, post-doc FWO Vlaanderen, K.U.Leuven; Paul VAN DEUN, directeur De Spiegel-Solbosch in Lovenjoel, drughulpverlening; Luk VAN CRAENENBROECK, hoofdopvoeder De Hutten in Mol, plaatsvervangend assessor strafuitvoering CVI - Antwerpen.

2. In de loop van de voorbereiding van deze publicatie heeft de commissie vast kunnen stellen dat het, om elk misverstand uit te sluiten, toch nog nodig is om er nog nadrukkelijker dan in de tekst zelf op te wijzen dat de commissie geen regelgevende overheid is. Het ligt dan ook niet in haar bedoeling om de rol en de positie van ongeacht welke actor in het werkveld plaatsvervangend te definiëren of zelfs maar voorlopig vast te leggen.

3. Deze missionstatement werd gepubliceerd in www.just.fgov.be onder het trefwoord 'administratieve rechtscolleges', evenals in Panopticon 2002, afl. 3, 250.

4. Verdere toelichting over het wettelijk en reglementair kader werd gepubliceerd in Deel I van het jaarverslag 1999 van het overlegplatform voorwaardelijke invrijheidstelling, in www.just.fgov.be onder het trefwoord 'administratieve rechtscolleges'. In voorbereiding is de publicatie onder hetzelfde trefwoord van de tekst 'Basisbegrippen van de voorwaardelijke invrijheidstelling', die een actualisering inhoudt m.b.t. de rapportageverplichting en de bevoegdheidsverdeling van de commissies over de verschillende gevangenis.

- 5) Om door de commissie voorwaardelijk in vrijheid gesteld te kunnen worden, moet een derde van de straf ondergaan zijn. Indien de straf echter uitgesproken is voor feiten gepleegd in staat van wettelijke herhaling, moeten twee derden van die straf ondergaan zijn. Wie een levenslange vrijheidsbenemende straf ondergaat, moet minstens 10 jaar gedetineerd blijven, of 14 jaar voor wie zich in staat van wettelijke herhaling bevindt.
- 6) Deze wettelijke bepalingen duiden erop dat de wetgever rekening heeft willen houden met het vergeldende karakter van de straf en met de bescherming van de maatschappij. Zodra de veroordeelde in de tijdsvoorwaarden verkeert om voorwaardelijk in vrijheid gesteld te kunnen worden, is een van de belangrijkste zorgen van de commissie het verzekeren van een zo verantwoord mogelijke integratie van betrokkene. Hoe de verschillende strafdoelen zich ten opzichte van elkaar verhouden, is in ieder geval een evoluerend gegeven. Het is de taak van de commissie om op het ogenblik van de beslissingen tot voorwaardelijke invrijheidstelling, herziening van de bijzondere voorwaarden of herroeping van de voorwaardelijke invrijheidstelling, telkens een afweging te maken van het relatieve belang der onderscheiden strafdoelen.
- 7) De commissie kan slechts overgaan tot voorwaardelijke invrijheidstelling nadat zij heeft vastgesteld dat er geen contra-indicaties bestaan die een ernstig risico inhouden voor de maatschappij of die een belemmering zouden kunnen vormen voor een redelijke vervulling van de voorwaarden voor de sociale reïntegratie. Die contra-indicaties hebben betrekking op:
 - de mogelijkheid tot reclassering van de veroordeelde;
 - de persoonlijkheid van de veroordeelde;
 - het gedrag tijdens de detentie;
 - het risico op het plegen van nieuwe strafbare feiten;
 - de houding van de veroordeelde tegenover de slachtoffers van de strafbare feiten waarvoor hij werd veroordeeld.
- 8) De wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling bepaalt dat de op te leggen bijzondere voorwaarden aangepast moeten zijn aan de persoonlijkheid van de veroordeelde en gericht moeten zijn op zijn sociale reïntegratie.
- 9) Het criterium van reïntegratie vindt men ook terug in de wettelijke bepaling die zegt

dat de commissie tot herroeping van een voorwaardelijke invrijheidstelling kan overgaan indien zij van oordeel is dat dit noodzakelijk is in het belang van de maatschappij, van het slachtoffer of van de reïntegratie van de veroordeelde.

- 10) Die wettelijke aanknopingspunten werden verder door de drie Nederlandstalige commissies geëxpliciteerd en gekaderd in hun missionstatement van 1 maart 2002.⁵ Onder meer in volgende passages:

“De commissie voorwaardelijke invrijheidstelling heeft tot doel een harmonieuze maatschappelijke integratie van veroordeelden te bevorderen en zodoende bij te dragen tot de opbouw van een rechtvaardige, solidaire en veilige samenleving. (...) De commissie ziet de voorwaardelijke invrijheidstelling als een wijze van strafuitvoering. De voorwaardelijke invrijheidstelling beoogt tegelijkertijd de mogelijkheden van de veroordeelde tot een geslaagde integratie en rehabilitatie te bevorderen en te ondersteunen, en de nodige voorwaarden te scheppen opdat dit kan gebeuren in omstandigheden die de veiligheid van en het respect voor de slachtoffers en de samenleving waarborgen. De commissie meent dat het gerechtvaardigd en aangewezen is, binnen de perken van de wet, de verdere uitvoering van de opgelegde vrijheidsbeneming op te schorten. Dit inzicht steunt op de wetenschap dat de gevangenisstraf schade aanricht, dat de meeste veroordeelden een evolutie doormaken en eens hun plaats in de samenleving terug zullen innemen. Omwille van de veiligheid van de maatschappij verkiest de commissie een vervroegde vrijstelling onder haalbare en controleerbare voorwaarden boven een ongecontroleerde en abrupte vrijstelling bij strafeinde.”

3. Het al dan niet opleggen van behandelingsvoorwaarden⁶

Zowel bij een beslissing om iemand voorwaardelijk vrij te stellen, als bij een beslissing tot herziening van de voorwaarden, gaat de commissie zoveel mogelijk uit van de eigen zingeving door de veroordeelde. Dit principeel er-

5. Missie, visie, doelstellingen, acties van de Nederlandstalige commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling, 1 maart 2002, zie voetnoot 3 voor de publicatie hiervan.
 6. Bij seksuele delinquenten is het opleggen van een gespecialiseerde behandelingsvoorwaarde wettelijk verplicht.

kende zelfbeschikkingsrecht van de (ex-)gedetineerde is de afstemming, in de juridische denksfeer, op het 'Informed Consent'-model, dat een concrete werkbasis kan bieden voor respectvolle communicatie in iedere therapeutische setting.⁷

Enkel wanneer de veroordeelde aangeeft dat hij akkoord kan gaan met een ambulante of residentiële behandeling, zal de commissie overwegen of een behandeling moet en kan worden opgelegd. Dat gebeurt aan de hand van de wettelijke tegenindicaties die zij moet nagaan. Dit wil zeggen dat de uitgedrukte instemming van de veroordeelde een noodzakelijke bepalende factor is bij de beslissing al dan niet – eventueel herziene – behandelingsvoorwaarden op te leggen.

Het behoeft uiteraard geen betoog dat de commissie in haar besluitvorming ook oog heeft voor de beperkingen van de uitoefening van dat zelfbeschikkingsrecht. Die kunnen volgen uit overwegingen in verband met het kunnen realiseren van andere randvoorwaarden en doelstellingen naast de therapeutische (zoals inkomenssituatie, tewerkstelling of dagbezigheid, woonstreclassering, slachtofferbeveiliging) of kunnen het gevolg zijn van een onvoldoende beschikbaar of gespecificeerd hulpverleningsaanbod.⁸ Verder beseft de commissie ten volle dat de detentiecontext het zelfbeschikkingsrecht in belangrijke mate beperkt. Het is onder meer haar taak om binnen de grenzen van haar bevoegdheid op een wettelijk verantwoorde manier in te schatten in welke mate de detentiesituatie kan worden beëindigd om doelgericht de uitoefening van het zelfbeschikkingrecht te vergemakkelijken. Dit wil onder meer ook zeggen dat de

commissie vanuit haar wettelijke verantwoordelijkheid, door het relatieve gewicht dat zij in haar besluitvorming toekent aan de onderscheiden strafdoelen, eveneens een beperker kan zijn van het principieel vooropgestelde zelfbeschikkingsrecht. Bij wijze van een concreet voorbeeld: de commissie kan omwille van het hogere belang van slachtofferbescherming, een voorgestelde woonstreclassering in de buurt van slachtoffers niet aangewezen achten en om die reden een voorwaardelijke invrijheidstelling weigeren.

De commissie is zich er van bewust dat de veroordeelden die voor haar verschijnen vanuit het verlangen de detentie te doen ophouden zich makkelijk akkoord zullen verklaren met het volgen van een bepaalde begeleiding / behandeling. Indien ze er echter in het geheel het nut niet van inzien, hebben we te maken met louter vermijdingsgedrag. Dat akkoord kan echter ook worden uitgedrukt om verlichting na te streven van een werkelijk aangevoelde lijdensdruk of omwille van een geschakeerde mengeling van motieven tussen die twee uitersten. Het is zelfs eigen aan een bepaalde verslavingsproblematiek dat men tegelijk op een eerlijke manier wel en niet wil loskomen van de afhankelijkheid.⁹

In haar communicatie met de veroordeelde tracht de commissie zoveel mogelijk alert te zijn voor de authenticiteit van de boodschap die aan haar geadresseerd is. Hiertoe ontwikkelt de commissie een zittingsmethodiek met zoveel mogelijk aandacht voor alle nuances in de communicatie. Het zal hier echter steeds om een marginale toetsing gaan: indien er geen manifeste aanwijzingen zijn dat de gegeven boodschap niet authentiek is, zal de commissie ze voor authentiek aannemen.

Om de foutmarge bij de waardering van de toestemming van de veroordeelde zo klein mogelijk te houden, zijn tal van randvoorwaarden te optimaliseren. De commissie heeft daar niet altijd een invloed op. In verband hiermee vindt de commissie het onder meer nuttig dat er een zo concreet mogelijke bespreking van het hulpverleningsaanbod zou plaatsvinden tussen de hulpverlener die gevraagd wordt een behandelingssengagement op zich te nemen, en de veroordeelde die zich hierin zou engageren. Dergelijke

7. 'Informed consent' wordt door de Universiteit van Washington als volgt omschreven: "The most important goal of informed consent is that the patient has an opportunity to be an informed participant in his health care decisions. It is generally accepted that complete informed consent includes a discussion of the following elements: the nature of the decision/procedure – reasonable alternatives to the proposed intervention – the relevant risks, benefits, and uncertainties related to each alternative – assessment of patient understanding – the acceptance of the intervention by the patient. In order for the patient's consent to be valid, he must be considered competent to make the decision at hand and his consent must be voluntary." Zie trefwoord 'Informed Consent', onder Ethics in Medicine, University of Washington School of Medicine, bioethx@u.washington.edu

8. Terecht werd gewezen op de nodige relativisering van de 'Informed Consent' omwille van de asymmetrische verhouding in het samenwerkingsverband tussen Welzijn en Justitie, door Luc SPRUYT, "Over samenwerking in het grensgebied Welzijn-Justitie", licentiaatsthesis Criminologie, VUB, 2001-2002, p. 110. De commissie opteert eerder voor het bestrijden van de relativiteit dan voor het passief ermee leren leven.

9. Op de studiedag van 12 september 2003 in Brugge, "...naar Canossa gaan?", georganiseerd door de O.L.Vrouw-kliniek, werd in deze zin terecht gesteld door dr. Stan ANSOMS: "... Het (is) kenmerkend voor een verslavingsprobleem dat er een probleem is rond motivatie; verslaafden zitten vaak met een dubbele motivatie: enerzijds willen zij wel van hun probleem verlost worden maar anderzijds willen zij ook blijven gebruiken, zeker in de beginfase van hun behandeling."

bespreking is niet altijd mogelijk. Iedere efficiënte werkvorm zowel van de zijde van justitie als van de hulpverlening om tot een concretisering te komen is ten eerste aanbevolen.¹⁰

Voorafgaand hieraan is het de verantwoordelijkheid van de psychosociale dienst en van de commissie V.I., en tijdens de proeftijd van de justitiehuizen, om permanent op de hoogte te blijven van de algemene werkwijze van de diverse vormen van hulpverlening, zodat ze de draagkracht en de problematiek van de veroordeelde kunnen linken aan de belasting en de specificiteit van de verschillende werkvormen in de hulpverlening. Om ook die taakinfilling waar te kunnen maken, zal hiervoor op budgettair vlak de nodige inspanning moeten worden geleverd.

Gedetineerden zijn dikwijls mensen die zo kansarm zijn dat de problemen waar ze mee te maken hadden nooit tot een vraag om zogenaamde vrijwillige hulpverlening aanleiding gaven. Met als eindresultaat dat hun gedrag uiteindelijk strafrechtelijk gelabeld werd. Hen dan uitsluiten van hulpverlening omdat in de motivatie hiervoor onmiskenbaar externe justitiële druk aanwezig is, is eigenlijk de maatschappelijke uitsluiting kwadrateren.¹¹

De commissie betreurt dan ook ten eerste dat sommige hulpverlenende initiatieven geen behandelingsengagement op zich nemen omwille van de component vermijdingsgedrag in de beweerde motivatie van veroordeelden die zich akkoord verklaren met een behandeling. Eens in vrijheid gesteld, kan dergelijk vermijdingsgedrag zich namelijk verder ontwikkelen naar een meer interne motivatie. Die ontwikkeling kan

worden gevoed vanuit de bekommernis te voorkomen dat de detentie opnieuw zou starten. Ze kan evenzeer worden bevorderd door een aangepaste en stimulerende therapeutische benadering.

4. Informatieoverdracht in het kader van de beslissing tot voorwaardelijke invrijheidstelling

In het kader van de pre-intake besprekingen lijkt het ons onontbeerlijk dat de aangezochte hulpverlening zo goed mogelijk specificeert over welke soort cliëntinformatie zij wenst te beschikken en dat die informatie met instemming van de veroordeelde en de bevoegde gerechtelijke instanties dan ook ter beschikking zou worden gesteld. Het aangewezen kanaal om informatie te vragen in het kader van de voorbereiding van de voorwaardelijke invrijheidstelling is de psychosociale dienst van de gevangenis¹² en de commissie V.I. in het kader van een beslissingsproces met betrekking tot een herziening van de bijzondere voorwaarden.

Of het nu bij de vrijstelling, dan wel als herziening van de bijzondere voorwaarden tijdens de proeftijd is, de beslissing om een behandeling of begeleiding op te leggen, kan slechts met voldoende zekerheid over het reële karakter van de start van de behandeling of begeleiding worden genomen, indien het behandelingsengagement ook schriftelijk werd bevestigd.

Wat de inhoud van dergelijke bevestiging betreft, is het aangewezen dat de modaliteiten van de start van het aanbod duidelijk zijn (wachttijd, afhalen of begeleid brengen van betrokkene, geldigheidsduur van het attest...). Indien dit niet eerder werd gekaderd of voldoende bekend is, is het nuttig ook de voorgestelde werkvorm toe te lichten. Gaat het om ambulante hulpverlening door een gespecialiseerde dienst in het kader van het samenwerkingsakkoord inzake seksueel misbruik, dan zal de prestatieverbintenis voldoende duidelijkheid verschaffen.

De vorm waarin wordt medegedeeld dat er een behandelingsengagement is, is voor de commissie niet zo belangrijk. Soms wordt een attest meegegeven aan de veroordeelde zelf, die kan kiezen of hij er al dan niet melding van maakt en het aan de commissie overhandigt. Hij is dan maximaal geresponsabiliseerd, wat goed is als hij dat aankan.

10. Zo kan het Centraal Aanmeldingspunt Drughulpverlening in de Antwerpse gevangenis worden vermeld. De gedetineerden die het wensen kunnen een deskundige drughulpverlener aanspreken, die namens een aantal organisaties een verkennend gesprek heeft, de vraag exploreert, informatie geeft over de centra en hun intakeprocedures en desgevallend ook advies voor behandeling, en die tevens hulp biedt om de eerste stappen naar een bepaalde organisatie te zetten. De diensten Geestelijke Gezondheidszorg overwegen een gelijkaardig initiatief, maar dat zal pas binnen de muren kunnen worden geoperationaliseerd zodra daarvoor middelen beschikbaar zijn.

11. Zie de visietekst van I.T.E.R.-Centrum voor daderhulp in de rubriek "Recht en geestelijke gezondheidszorg", Panopticon 2003, afl. 1, 70 e.v. Door I.T.E.R. wordt heel scherp gesteld: "Zekerheden bestaan in het forensisch werkveld niet en mislukkingen zullen er altijd bij horen. Een pleger ten onrechte hulp weigeren waardoor hij strafende moet doen en zonder hulp de maatschappij weer wordt ingestuurd, zien wij echter ook als een beroepsfout." (p. 72). I.T.E.R. overweegt bovendien zeer genuanceerd dat het de moeite waard is om met extern gemotiveerde cliënten op weg te gaan en kadert dit in een werkbare visie over opnamebeleid van justitiecliënten.

12. Uiteraard kan de PSD maximaal enkel die informatie geven waar hij zelf vrij over kan beschikken. Zo zal men bijvoorbeeld informatie die rechtstreeks uit de gerechtelijk bundel komt maar kunnen ontvangen van het bevoegde parket na inwilliging van een gemotiveerde aanvraag aldaar.

Inzake de informatieoverdracht in het kader van de voorbereiding van de beslissingen van de commissie, dient zich een veranderend perspectief aan. Er is met name sprake van een toename van het hulpverleningsaanbod intra-muros onder invloed van het groeiende engagement van de Vlaamse Gemeenschap voor het welzijnsaanbod aan gedetineerden.¹³ Een proactieve opstelling van de diensten die afhangen van de Vlaamse Gemeenschap kan enkel maar bijdragen tot een uitbreiding van de keuzemogelijkheden van de gedetineerden om zich te laten bijstaan door de begeleiders van wie zij de beste steun ondervinden. In het kader van het respect voor die ondersteuning vindt de commissie het dan ook noodzakelijk dat het Directoraat-Generaal Uitvoering van Straffen en Maatregelen een open en faciliterende opstelling heeft ten opzichte van dergelijk proactief aanbod (en overigens tegelijk een loyale constitutionele instelling).

Het is onduidelijk welke veranderingen zullen plaatsvinden door de verwachte toename van het aanbod van de externe hulpverlening in de gevangenis. De commissie kan alleen maar wat bedenkingen formuleren over mogelijke gevolgen van de evolutie met betrekking tot het thema informatieoverdracht.

De toename van de externe hulpverlening zal naar verwachting in zekere mate zorgen voor een andere oriëntering van de activiteiten van de PSD. Het geval van een gedetineerde die zich in die mate extern laat ondersteunen dat hij geen enkel contact met de PSD nuttig of nodig acht, is niet ondenkbaar. Dit naast een aantal gedetineerden die geen enkel extern contact opbouwen en voor wie de PSD de rol blijft vervullen die we thans kennen.

De toename van de externe ondersteuning zal ook gevolgen hebben voor de inhoud van de rapportering door de PSD, door een heroriëntering van de bronnen waarop gesteund wordt. Het lijkt bijvoorbeeld voor de hand liggend dat er meer gewerkt zal worden met feitelijke vaststellingen in plaats van met anamnese.¹⁴ Tevens zal er meer aandacht zijn voor klinische observatie.

De commissie stelt vast dat dat nu al het geval is voor gedetineerden die weinig bereid zijn zich open te stellen voor de PSD of voor situaties waar zich in de communicatie met de gedetineerde taalproblemen voordoen.

Wat seksuele delinquentie betreft, is er alszins wel wettelijk voorzien dat er gespecialiseerd advies moet zijn. In beslissingssituaties tot voorwaardelijke invrijheidstelling wordt dergelijk advies gemaakt door gespecialiseerde eenheden van de PSD. Of hier in de toekomst ook taakverschuivingen zullen plaatsvinden, is een erg complexe vraagstelling. Het is bijvoorbeeld een open vraag in welke mate gedetineerden die enkel een beroep willen doen op externe ondersteuning, het ook nog georganiseerd krijgen dat er onafhankelijk advies gegeven kan worden door een dienst die de behandeling niet op zich zal nemen.

Het lijkt voor de hand liggend dat de veroordeelde meer de verantwoordelijkheid voor zijn eigen reclasseringsplan ter harte zal nemen naargelang hij minder de PSD om hulp vraagt bij het opstellen hiervan. Wettelijk is bepaald dat de veroordeelde voor het opstellen van het reclasseringsplan wordt bijgestaan door 'de bevoegde diensten' (art.2 w. 5 maart 1998). De notie van 'bevoegde diensten' laat dan ook de ruimte dat die bijstand zou worden verleend door diensten afhangelende van de Vlaamse Gemeenschap. Op zich is te verwachten dat de aansluiting binnenbuiten soepeler en meer voorbereid zal kunnen verlopen voor wie al tijdens de detentie een therapeutische alliantie tot stand heeft kunnen brengen met de hulpverlenende instantie die hem in vrijheid zal begeleiden.

De houding van de commissie ten aanzien van de hulpverlening die al tijdens de detentie start – situatie die in een aantal gevallen al uit de praktijk bekend is – is dezelfde als tegenover elke andere therapie: uit respect voor de privacy van betrokkene en het noodzakelijke vertrouwen dat eigen is aan de therapeutische verhouding, wenst de commissie niet ingelicht te worden over de inhoudelijke aspecten die in de therapie aan bod komen. Wel vindt de commissie het noodzakelijk dat de hulpverlener die volgens het reclasseringsplan van de gedetineerde ook zal zorgen voor de behandeling/begeleiding na de voorwaardelijke invrijheidstelling, voldoet aan de professionele kwaliteitscriteria die zij nodig acht ter ondersteuning van de problematiek die de commissie bij de veroordeelde vaststelt.

De verwachte toename van het aantal hulpverlenende diensten door de evolutie van het hulpverleningsaanbod onder stimulans van de Vlaamse Gemeenschap, maakt des te meer duidelijk dat de commissie op actieve wijze de

13. Voor een actuele stand van zaken, zie W. MEYVIS, "Uitvoering Vlaams strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Een overzicht", *Panopticon* 2003, afl. 6, 591. Allezins ziet de Commissie in de implementatie van het Strategisch plan, in tegenstelling tot wat de sceptici haar reeds jarenlang voorhouden, geen bezwaar voor wat betreft de veranderingen in de informatietoelivering die zich zouden kunnen voordoen. Enkele mogelijke perspectieven in verband daarmee worden verder in de tekst toegelicht.

14. Anamnese: wat betrokkene zelf met betrekking tot de voorgeschiedenis van zijn ziekte – en bij uitbreiding problematiek – vertelt.

discussie met de diverse hulpverleners moet blijven aangaan over de vereiste professionele kwaliteitscriteria en over de in het hulpverleningstraject voorziene procedures. Een permanente kritische bevraging van elkaars kwaliteiten, beperkingen en werkwijzen is de enige wijze om te weten of men elkaar het nodige vertrouwen kan (blijven) schenken.¹⁵

Door de te verwachten evolutie lijkt het niet onmogelijk dat in een aantal gevallen de indicatiestelling met betrekking tot de noodzaak van behandelingsvoorwaarden in een ander kader zal verlopen. De praktijk zal uitwijzen in welke mate de veroordeelden zelf bereid zullen zijn openheid van zaken te geven in de voorbereiding van een beslissing tot hun eigen voorwaardelijke invrijheidstelling. Waar dit echter niet gebeurt, zou de commissie in ruimere mate dan thans het geval is, een beroep kunnen doen op de aanstelling van externe deskundigen. De commissie hoopt echter dat dit zo min mogelijk zal hoeven te gebeuren, aangezien het externe deskundige onderzoek een sterk dwangmatige context creëert die door de veroordeelde kan worden ervaren als een inbreuk op zijn persoonlijke levenssfeer of zelfs als een afbreuk van het respect voor zijn persoonlijkheid.

Bij beslissingen tot voorwaardelijke invrijheidstelling lijkt het de commissie dikwijls nuttig dat de externe begeleiders geheel de beslissing zouden kennen (zowel de motieven als alle bijzondere voorwaarden). Daar waar dit zo is, draagt de commissie er zorg voor dat die begeleiders kopie van de beslissing ontvangen. Hetzelfde geldt overigens in verband met beslissingen tot herziening van de bijzondere voorwaarden.

5. *Verantwoordelijkheid tijdens de proeftijd*¹⁶

Om te beginnen is de commissie van oordeel dat de veroordeelde, de cliënt, niet onverantwoorde-

lijk en ook niet geheel verantwoordelijk is voor de wijze waarop zijn proeftijd verloopt. In die zin dat herval in feiten die strafrechtelijk geduid kunnen worden, dikwijls een te verwachten effect is van de basisproblematiek waar hij mee kampt. Is er voor die problematiek een begeleidings/behandelingsvoorwaarde opgelegd, dan verwacht de commissie wel dat hij zich in die ondersteuning engageert. Dit engagement moet zó zijn dat de hulpverlener/begeleider vindt dat het zinvol is de ondersteunende relatie in stand te houden.

Verder is het duidelijk dat de externe begeleider geen controlerende gerechtelijke functie heeft. Dat hij geen aangifte hoeft te doen of zelfs maar mag doen van strafrechtelijke feiten die hem bekend zouden worden door de inhoud van de hulpverlenende relatie. Elke verwachting vanuit justitie dat dergelijke aangifte wel zou gebeuren, is niet legitiem, behalve waar het gaat om een situatie van noodtoestand (die klassiek allang een uitzondering is op het beroepsgeheim) waarbij de fysieke integriteit van derden ernstig in gevaar is.¹⁷

Vooraf vanuit residentiële hulpverlening werd in individuele gevallen meermaals de vraag gesteld of de commissie akkoord kon gaan met deze of gene uitstap. Dergelijke vragen lijken samen te hangen met de veronderstelling dat de verantwoordelijkheden anders liggen wanneer er dan iets fout loopt. Het is echter steeds de houding geweest van de commissie dat het aan de hulpverlener is om uit te maken hoe een therapeutisch traject verloopt en dat de modaliteiten en activiteiten die worden voorzien in het kader van de therapie dan ook niet door de commissie horen goed- of afgekeurd te worden. Wel zal de hulpverlener rekening moeten houden met het geheel van de opgelegde voorwaarden en de cliënt dus niet willens en wetens brengen in een situatie waar hij een bijzondere voorwaarde overtreedt.

Uiteindelijk is het zo dat de verantwoordelijkheid in de forensische hulpverlening niet met een andere maatstaf beoordeeld moet worden dan voor een andere therapie; de verbintenis van de therapeut is namelijk een inspanningsverbintenis en geen resultaatverbintenis. Wat onder meer concreet wil zeggen dat zelfs bij de best mogelijke therapeutische benadering er zich

15. Deze kritische bevraging blijft een noodzakelijke werkvorm zelfs indien de Vlaamse Gemeenschap zou opteren voor een gelimiteerde lijst van forensische hulpverleners, naar analogie van de regeling in het kader van het samenwerkingsakkoord inzake seksueel misbruik.

16. De algemene voorwaarde die tijdens de proeftijd moet worden nageleefd is dat er geen nieuwe strafbare feiten mogen worden gepleegd. Iemand die in verdenking gesteld wordt door de onderzoeksrechter bevindt zich in een situatie waarin de voorwaardelijke invrijheidstelling herroepen kan worden of de bijzondere voorwaarden herzien kunnen worden. Hetzelfde geldt voor wie definitief veroordeeld wordt voor nieuwe feiten gepleegd tijdens de proeftijd, voor wie de bijzondere voorwaarden niet naleeft en voor wie de fysieke integriteit van derden ernstig in gevaar brengt indien er geen andere geschikte maatregel genomen kan worden.

17. "Noodtoestand is een situatie waarin het overtreden van strafrechtsbepalingen en het schenden van strafrechtelijk beschermde rechtsgoederen en rechtsbelangen het enige middel is om andere – belangrijkere – rechtsgoederen of belangen te vrijwaren." in L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, Belgisch Strafrecht, 1989, 228.

steeds situaties kunnen voordoen die totaal uit de hand lopen en zeer gevaarlijk kunnen worden, zonder dat de therapeut daaraan enige schuld heeft.

6. Rapportering

De wettelijke regeling betreffende de rapportering is voortdurend het onderwerp van discussie. Naargelang de rapporterende hulpverlener worden er andere accenten gelegd en is er sprake van een min of meer nakomen van de wettelijke verplichting.

Eerder dan in detail met alle mogelijke kritieken de wettelijke regelingen in art. 7 van de Wet op de Voorwaardelijke Invrijheidstelling en de regeling in het samenwerkingsakkoord inzake seksueel misbruik te bespreken, wil de commissie enkele punten benadrukken die zij vanuit de praktijk en vanuit het wettelijke kader belangrijk vindt in deze materie.

De keuze van de hulpverlener wordt in principe gemaakt door de veroordeelde (het problematische en tevens evoluerende perspectief hiervan werd al eerder toegelicht, zie o.a. nr.13-17). Hij moet dan ook worden beschouwd als de opdrachtgever van de hulpverlener. De honorering door de commissie van die 'keuze' en het aanvaarden van het behandelingsengagement door de hulpverlener doen onder andere de verplichting tot rapportering in hoofde van de hulpverlener ontstaan. Die verplichting vindt haar oorsprong in de wet en neemt een aanvang samen met de behandeling.

De commissie meent dat het belangrijk is voor de hulpverlener om te beseffen dat wanneer hij (onder andere) met deze cliënten wil werken, hij ook kiest voor het nakomen van die verplichting tot rapportering.

De commissie benadrukt dat de verplichting tot rapportering in het geheel niet impliceert dat de externe hulpverlening de doelstellingen van de justitiële benadering zou moeten overnemen. Een belangrijke doelstelling van de commissie is recidivepreventie. Indien men er zou van uitgaan dat de hulpverlening die doelstelling mede moet realiseren, dan is er eigenlijk sprake van een ongewenste rolverwisseling waarbij de hulpverlener zou moeten controleren of er recidive is en, zo ja, dat dan zou moeten doorgeven aan de commissie.

Dergelijke situatie is absoluut te vermijden, juist omdat de vertrouwelijkheid, een basisvoorwaarde voor iedere therapeutische relatie, door dergelijke rolverwisseling wordt opgegeven. Ook mede daarom zal de commissie voor drugverslaafden geen door hulpverleners uit te voeren urinecontroles opleggen. Indien in be-

paalde settings de hulpverlening urinecontroles nuttig of nodig vindt, is dat een optie die kadert in de specifieke therapeutische benadering met een finaliteit die ligt in de hulpverlenende en niet in de juridische context.

In dezelfde orde van ideeën ligt het hiervoor al aangehaalde punt dat niet gerapporteerd kan en zelfs mag worden over strafrechtelijke feiten die door de inhoud van de behandeling bekend worden. Met de belangrijke uitzondering van "de situaties die een ernstig risico voor derden inhouden" (formulering van art. 7 van de Wet op de Voorwaardelijke Invrijheidstelling, in het samenwerkingsakkoord inzake seksueel misbruik luidt de tekst: "situaties van acute sociale gevaarlijkheid met ernstig risico voor derden"). De Wet van 18 maart 1998 tot instelling van de commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling bepaalt in art. 10, 3° dat de V.I. onder meer kan herroepen worden "indien de commissie van oordeel is dat de veroordeelde de fysieke integriteit van derden ernstig in gevaar brengt en voor zover er geen andere geschikte maatregel kan genomen worden." Die risicosituaties moeten begrepen worden zoals men de term 'noodtoestand' begrijpt: "zeer ernstig, geen andere mogelijkheid om de nood te voorkomen dan door het beroepsgeheim te verbreken."¹⁸

Buiten de situatie van acute nood is de functie van rapportering in het algemeen dat de commissie moet kunnen nagaan of betrokkene zich engageert in de hulpverlening die als voorwaarde is opgelegd.

Dit nagaan kan enkel op formele wijze gebeuren. De commissie vraagt niet dat inhoudelijk zou worden ingegaan op de – eventueel wisselende – behandelingsdoelen of op de medewerking van betrokkene om die doelen te bereiken. Voor dit standpunt zijn er verschillende redenen:

- het inhoudelijke van de therapie behoort tot de beschermde privacy van betrokkene en tot de vertrouwelijkheid van de therapeutische ruimte;
- een eventuele rapportering over de mate waarin inspanningen worden geleverd zou door de commissie slechts geïnterpreteerd kunnen worden met inzage van de hele inhoud van de therapie, onder andere en niet in het minst omdat het proces van het bevorderen van interne motivatie om zich open te

18. Zoals terecht werd gesteld in de interne werkttekst van DE SPIEGEL-SOLBOSCH "Richtlijnen Communicatie met Justitie", onuitgegeven.

willen stellen, langs tal van zeer moeilijke operationele stappen verloopt.

Men verwacht wel dat vermeld wordt dat de behandeling lopend is, dan wel of ze stopgezet is en, als ze eenzijdig werd stopgezet door betrokkene, de vermelding van dat feit. Dit is wettelijk zo voorzien in art. 7 van de Wet op de Voorwaardelijke Invrijheidstelling, evenals in het samenwerkingsakkoord inzake seksueel misbruik. De rapportage daarvan is voor de commissie een onmisbaar gegeven.

Waar het voor de residentiële hulpverlening zeer duidelijk is te weten of de behandeling al dan niet lopende is, zal dit echter voor ambulante voorzieningen niet steeds zo zijn. Indien er daar gewerkt wordt met afsprakenagenda's is de thematiek nog te overzien, maar sommige laagdrempelige (drug)hulpverleningsvormen werken voor een clientèle die zo weinig structuur kan houden, dat gewoon niet met afspraken gewerkt wordt. Voor wie in dergelijke setting slechts occasionele contacten heeft met de hulpverlening lijkt het ons in ieder geval belangrijk dat daar wordt genoteerd wanneer iemand langskomt. De rapportering is wettelijk gezien gebonden aan de frequentie één maand na aanvang, dan telkens wanneer de hulpverlener het nuttig acht of de commissie erom verzoekt en minstens om de zes maanden. Op al die ogenblikken moet minstens kunnen worden medegedeeld of er nog sprake is van hulpverlening.

Deze regeling kan op geen enkele manier een inbreuk uitmaken op het beroepsgeheim, nu ze door een specifieke wettelijke regeling zo voorzien is.

Verder zijn er tal van hulpverleners die aarzelen bij dergelijke rapportering omdat ze vrezen dat hun verslagen de cliënt blootstellen aan een repressieve reactie vanuit justitie en dat de cliënt geen vertrouwen meer kan stellen in de aldus rapporterende hulpverlener. Ten aanzien van deze bekommernis merkt de commissie op dat crisissituaties in de hulpverlening via haar beslissingen, na kennisname van de zaak en bespreking met betrokkene, ook in andere reacties dan repressieve kunnen uitmonden. Een crisissituatie is zelfs dikwijls een aanleiding voor de commissie om haar beslissingsmacht aan te wenden om vastlopende situaties te deblokken. Bijvoorbeeld kan dan worden beslist tot een heroriëntering van de hulpverlening of tot het weglaten van de behandelingsvoorwaarde. Ook is het zo dat de voorwaardelijke invrijheidstelling een modaliteit van de strafuitvoering is en dat wie zijn bijzondere voorwaarden niet nakomt de eventuele herneming van de detentie aan zichzelf te wijten heeft en niet aan de rapportering door de hulpverlener.

Verscheidende actoren in de hulpverlening stellen dat de wettelijke bepaling die voorziet in rapportering over de moeilijkheden die gerezen zijn bij de uitvoering van de hulpverlening, zeer duidelijk beperkt is tot praktische moeilijkheden.¹⁹

De commissie sluit zich bij deze interpretatie aan en onderstreept meteen ook het belang van dergelijke meldingen. Een veel voorkomende situatie is deze van een persoon die zijn afspraken met een ambulante hulpverlening niet of moeilijk kan nakomen wegens het niet kunnen bekomen van verlof op het werk en lange werkuren, waardoor hij enkel vrij kan zijn na sluitingstijd van de hulpverlening. Indien dergelijke situaties niet open ter sprake komen, kan dat aanleiding geven tot ernstige misverstanden, zoals de verkeerde analyse dat betrokkene weigert mee te werken in de hulpverlening.

De wettelijke regeling is zo dat de rapportering moet geschieden zowel aan de justitieassistent als aan de commissie. Het samenwerkingsakkoord inzake seksueel misbruik is iets vager en spreekt over een verslag ten behoeve van de bevoegde overheid en de justitieassistent. De commissie gaat ervan uit dat de verslaggeving aan de justitieassistent alleszins zijn weerslag vindt in de begeleidingsverslagen die de justitieassistent aan de commissie overmaakt, zodat de rapportering aan de justitieassistent indien gewenst kan volstaan.

Een hardnekkig misverstand dat blijkbaar bij een aantal justitieassistenten leeft is dat van het zogenaamde gedeelde beroepsgeheim, waarbij justitieassistenten menen gerechtigd te zijn inhoudelijke informatie te vragen uit de therapie, omdat ze vinden dat ze samen met de hulpverle-

19. Zie o.a. de werktekst van DE SPIEGEL-SOLBOSCH, o.c., en ASBL Fédito (Fédération Bruxelloise Francophone des Institutions pour Toxicomanes en Fédération Wallone des Institutions pour Toxicomanes), "Position et recommandations des Fédito Bruxelloise et Wallonne se rapportant aux lois relatives à la libération conditionnelle, la probation et la protection pénale des mineurs", 22 mei 2003. Beide teksten verwijzen naar voorbereidende werken van de wet aan de hand van de uiteenzetting van advocaat-generaal Lucien Nouwync. Zie L. NOUWYNCK, "La position des différents intervenants psycho-medico-sociaux face au secret professionnel dans le travail avec les justiciables", Les Cahiers de Prospective Jeunesse, cahier n° 23, 2ième trimestre 2002 (geactualiseerde versie van L. NOUWYNCK, "Le secret professionnel et ses implications sur l'utilisation de rapports d'expertise, d'enquêtes sociales, d'études sociales et de rapports de guidance sociale dans des procédures distinctes de celles dans lesquelles ils ont été établis", Revue de Droit Pénal et de Criminologie, januari 2001).

ner door hetzelfde beroepsgeheim gebonden zijn ten aanzien van justitie.²⁰

In art. 7 van de Wet van 5 maart 1998 op de Voorwaardelijke Invrijheidstelling wordt over het maatschappelijk toezicht – dat door de justitieassistenten wordt uitgeoefend –, bepaald dat dit toezicht het mogelijk maakt de begeleiding en steun met het oog op de sociale reïntegratie te waarborgen en dat het de controle verzekert op de naleving van de opgelegde voorwaarden.

Wat zijn/haar begeleidende en steunende rol betreft, ziet de commissie de justitieassistent voornamelijk als een referentiepersoon die de ex-gedetineerde indien nodig de weg kan wijzen naar hulpverlenende initiatieven. Dit veeleer dan dat de justitieassistent zelf een hulpverlenende rol op zich zou nemen.

Zowel inzake het steunende als het controlerende deel van de taakomschrijving mag de justitieassistent niet werken buiten het kader van de opgelegde voorwaarden. Indien dit kader niet aangepast blijkt te zijn aan veranderende omstandigheden, dan dient een nadere omschrijving of aanpassing van de voorwaarden te worden gevraagd, teneinde binnen een mandaat te kunnen werken.

Aangaande het controlerende deel van de taakomschrijving geldt voor de justitieassistent niet minder dan voor de commissie die diens opdrachtgever is, dat enkel de hiervoor beschreven formele controle aan de orde is. Vanzelfsprekend zullen er tussen de justitieassistent en de veroordeelde/cliënt dikwijls vertrouwelijkheden worden uitgewisseld en zal een goed verloop van de proeftijd ook leiden tot een vertrouwelijkheid waarin de justitieassistent informatie ontvangt die niets te zien heeft met de uitoefening van zijn/haar aan voorwaarden gebonden mandaat. Enkel hiervoor is dan wel sprake van een beroepsgeheim, ook t.a.v. de commissie. Maar dit is heel wat anders dan een gedeeld beroepsgeheim met de externe hulpverlener.

Het idee van het gedeelde beroepsgeheim is in dit kader juridisch zeer betwistbaar en vanuit een justitiële positie een gevaarlijk breekijzer tegen de vertrouwelijkheid die een heel specifieke bestaansvoorwaarde is voor de therapeutische relatie.

Uiteindelijk kan nog worden vermeld dat er naar aanleiding van zittingen van de commissie met betrekking tot herziening van de bijzondere voorwaarden of herroeping van de voorwaarde-

lijke invrijheidstelling soms door de veroordeelde wordt gevraagd de justitieassistent of iemand uit de hulpverlening te horen. Soms gaat dergelijke vraag om gehoord te worden ook uit van de justitieassistent of van een hulpverlener.

In het eerste geval gaat de commissie daar slechts op in als zij na een voorafgaande afweging en eventueel een tegensprekelijk debat zelf oordeelt dat het horen van die personen een meerwaarde kan betekenen en als de gevraagde persoon er bovendien zelf mee instemt gehoord te worden – omwille van diverse aspecten van veiligheid en positie is dat niet altijd evident.

In het tweede geval, waar de justitieassistent of de hulpverlener zelf vraagt om gehoord te kunnen worden, zal de commissie daar in de regel op ingaan. De verzoekers hebben dan per hypothese zelf overwogen dat het een meerwaarde kan zijn dat ze worden gehoord. Het horen gebeurt uiteraard niet onder ede als getuige, maar gewoon ten titel van inlichting. Voor wie in die omstandigheden door de commissie gehoord wordt, is het belangrijk om goed de eigen deontologie te blijven toepassen en zich te houden aan de regels van het beroepsgeheim voor de aspecten die daarmee te maken zouden hebben. In die zin zal de commissie dan ook geen vragen stellen die een inbreuk zouden maken op de vertrouwelijkheid die in de begeleiding gerespecteerd moet blijven. Het zal dan ook duidelijk zijn dat men niet lichtvaardig mag verzoeken om gehoord te worden, hoe nuttig men ook meent dat dit zou kunnen zijn.

7. Actie en reactie ten aanzien van evoluties, crisissituaties en catastrofes

Vanuit de bescherming van de rechtspositie van de betrokkene is het vooreerst onontbeerlijk dat alle informatieoverdracht en de vragen tot informatieoverdracht een schriftelijke neerslag krijgen in het dossier van de voorwaardelijke invrijheidstelling. Dit dossier kan op bepaalde tijdstippen geheel door de veroordeelde worden ingezien en hij heeft recht op transparantie om zijn situatie zo goed mogelijk te kunnen verdedigen. De inhoud van eventuele telefonische contacten moet schriftelijk worden bevestigd door afzender of ontvanger.

Het is een bewuste optie van de commissie om bij moeilijkheden in de proeftijd slechts tussen te komen indien dat echt noodzakelijk is. Enerzijds is dat een uitdrukking van het principe van de subsidiariteit (zo weinig mogelijk met macht tussenkomen), anderzijds van de positieve keerzijde van dezelfde medaille, namelijk het geloof in en het ruimte laten aan het eigen probleemoplossende vermogen van betrokkene en

20. N. ROOSE, G. VERSTUYF, S. MICHIELS, "Beveraging samenwerking Drughulpverlening-Justitie", VAD, 1999, 31.

de hem omringende sociale context, hierin inbegrepen de ondersteuning vanwege de justitieassistent en eventueel de hulpverlening. Naargelang de commissie het profiel van betrokkene als minder sterk inschat en vaststelt dat de sociale context niet meer omringt maar verbreekt, zal de commissie eerder en meer doortastend tussenbeide komen.

De populatie van de commissie blijkt geografisch zeer mobiel te zijn, met alle sociale gevolgen van dien. Dit brengt onder andere frequente wisseling mee van hulpverlenende instanties. Zolang het echter gaat om wisseling van de hulpverlener is er meestal slechts sprake van een keerpunt of een gewone evolutie van de situatie. Behoudens in heel specifieke en uitzonderlijke gevallen worden de behandelingsvoorwaarden steeds zo geformuleerd dat de identiteit van de behandelende instantie of van de therapeut niet wordt aangeduid. Dergelijke veranderingen kunnen dan ook plaatsvinden zonder enige tussenkomst van de commissie en mits een eenvoudige melding van het feit van die verandering – melding die de commissie van de justitieassistent ontvangt.

Inhoudelijke evoluties in het aanbod van de begeleiding en/of de gebruikte hulpverleningsmethodieken geven in de regel op zich ook geen aanleiding tot enige tussenkomst vanwege de commissie. Dit omdat de commissie vooreerst niet de werkvorm van de begeleiding bepaalt in de bijzondere voorwaarden. Bovendien heeft de commissie er oog voor haar beslissingen niet delictgebonden, maar probleemgeoriënteerd te motiveren. Zo zal iemand die veroordeeld werd wegens gewelddadige delicten niet noodzakelijk een agressiebegeleiding nodig hebben. De commissie moet op basis van de haar verstrekte informatie zo nauwkeurig mogelijk nagaan of er bijvoorbeeld sprake is van incidenteel geweld, van agressieproblematiek of van een heel andere persoonlijkheidsproblematiek. Veelal is deze indicatiestelling zeer moeilijk. Het is dan ook niet wijs, behalve in situaties die voor zichzelf spreken, een behandeling te beperken tot een welbepaalde, specifiek omschreven persoonlijkheidsproblematiek. Veeleer zal de commissie in zulke gevallen bepalen dat veroordeelde tijdens een behandeling zijn psychosociaal functioneren actief bespreekbaar moet stellen. In de vormgeving van de behandeling kunnen dan ook de meest aangepaste werkmethodeken worden gebruikt en is er ruimte voor de mogelijke evolutie in de aandachtspunten die aan bod dienen te komen.

De wettelijke bepaling dat voor seksuele delinquenten een gespecialiseerde behandeling voor seksuele problematiek voorzien moet wor-

den, levert zeker een moeilijkheid op voor de veroordeelden die geen persoonlijkheidsproblematiek hebben op seksueel gebied. Deze wettelijke bepaling zou best geherformuleerd worden in de zin dat de commissie hier een discretionaire appreciatiebevoegdheid zou hebben. Inmiddels kan de commissie enkel in haar motivering voor dergelijke situaties op relativerende wijze aanduiden dat er in deze wettelijk verplichte, gespecialiseerde behandeling aandacht zou zijn voor het psychosociaal functioneren in de brede betekenis van het woord.

Blijkt een behandeling zonder meer eenzijdig gestopt te zijn door betrokkene, dan zal de commissie hem in de regel oproepen na een eigen inschatting of het gaat om een gewone evolutie, een crisissituatie of een catastrofe.

Bij die inschatting kan de commissie veelal steunen op een reeks inlichtingen over de sociale context van betrokkene. Als voorbeeld en niet eens karikaturaal gesteld: iemand die nergens meer woont, ruzie heeft met partner en/of kinderen, zijn werk kwijt is, regelmatig dronken is, slecht contact houdt met de justitieassistent en bovendien zijn begeleiding voor alcoholproblemen afbraak, zal worden opgespoord en voorlopig aangehouden op verzoek van de commissie indien hij niet al eerder op bevel van de plaatselijke procureur des Konings werd aangehouden. Daarentegen zal iemand die nog een woning heeft en nog werkt, veel eerder gewoon uit vrijheid worden opgeroepen om toe te lichten waarom hij een behandeling afbraak.

In het eerste voorbeeld riskeert betrokkene wegens de desintegratie op heel wat gebieden veel meer dan de persoon in het tweede voorbeeld, dat de voorwaardelijke invrijheidstelling zal worden herroepen.

De algemene ervaring van de commissie is dat risicotaxatie in verband met recidive onder andere samenhangt met de graad van integratie of desintegratie. Deze inschatting moet echter steeds nauwgezet en op basis van de specifieke individuele problematiek gemaakt worden. Zo kan bijvoorbeeld een zeer geïntegreerde persoon die werd veroordeeld wegens incest, net zo goed een hoog risico uitmaken voor specifieke recidive als hij gaat samenwonen met een vriendin wier minderjarige kinderen onder hetzelfde dak wonen.

Hierbij kan nog overwogen worden dat een voorlopige aanhouding van iemand die zeer gedesintegreerd is, een belangrijke beveiliging voor zijn omgeving kan zijn en bovendien soms levensreddend voor hemzelf, terwijl een voorlopige aanhouding van iemand die met veel moeite zelfstandig begon te wonen en aan een tewerk-

stelling geraakte, heel zijn opbouwende oriëntering kan vernielen.

Het wettelijke criterium voor een herroeping is dat ze noodzakelijk moet zijn in het belang van de maatschappij, van het slachtoffer of van de sociale reïntegratie van betrokkene. Dit 'noodzakelijk zijn' wordt door de commissie weer opgevat vanuit de basishouding van subsidiariteit, zodat een herroeping enkel kan indien er geen enkele andere mogelijkheid is om aan het nagestreefde belang tegemoet te komen. Dikwijls is die mogelijkheid er wel en zal de commissie de veroordeelde en degenen die hem kunnen omringen maximaal op hun verantwoordelijkheid aanspreken om de reclassering te heroriënteren. In die zin kan de commissie dan ook dikwijls, als resultaat van een crisissituatie, komen tot een beslissing van herziening van de bijzondere maatregelen, in plaats van tot een herroeping van de voorwaardelijke invrijheidstelling.

Indien er geen mogelijkheid is tot een omkaderde doorverwijzing, kan het stopzetten van de hulpverlenende relatie op initiatief van de hulpverlener – veelal in conflictsituaties – op zich aanleiding geven tot een situatie van acute sociale nood. Dit doet zich geregeld voor bij residentiële psychiatrische hulpverlening of residentiële drughulpverlening. De cliënt komt plots niet alleen zonder therapeutische ondersteuning te staan, maar ook zonder woning en dikwijls zonder inkomsten. Veelal ook kan dan aangenomen worden dat hij enkel kan terugkeren naar een context waarin hij zeer problematisch functioneerde in het verleden. Het ergste is dan te vrezen op alle vlakken, niet in het minst voor het overleven van betrokkene en voor de fysieke integriteit van derden.

In dergelijke situaties gebeurt het vrij frequent dat de hulpverlener om ethische, deontologische en humanitaire redenen rekent op een zeer snelle tussenkomst van de commissie.

De te volgen werkwijze is dan dat vooreerst zeer snel en adequaat gecommuniceerd moet worden. Ook hierbij is het niet de bedoeling dat op de inhoud van de therapie wordt ingegaan. Er zijn in deze residentiële settings tal van conflicten die zich op louter sociaal vlak voordoen buiten de therapie en die het voortzetten van de therapeutische relatie onmogelijk maken. Bij wijze van voorbeeld kunnen worden vernoemd: het aanknopen en een seksuele relatie met een medebewoner, wat veelal een uitsluitinggrond is; het dealen van drugs; het bestelen of brutaliseren van personeel of medebewoners.

Indien zich een acute situatie als hierboven geschetst voordoet, kan men zich er niet toe beperken mede te delen dat er wat praktische

moeilijkheden zijn waarvoor men een oplossing tracht te zoeken, maar moet de boodschap zijn dat de situatie acuut is omdat betrokkene niet langer in de residentiële omkadering kan verblijven en dat er geen alternatief voorhanden is.

Die boodschap kan worden gericht aan de justitieassistent of aan de commissie via het snelst mogelijke communicatiekanaal. Indien de situatie zich voordoet in een weekend of op een ogenblik dat om welke reden ook de justitieassistent of de commissie niet bereikbaar zou zijn, kan die boodschap gegeven worden aan de magistraat van wacht bij het plaatselijke parket. Het is namelijk de plaatselijke procureur die bevoegd is om te beslissen tot een voorlopige aanhouding. Tussen de hulpverlener en de ontvanger van de boodschap kunnen dan praktische modaliteiten worden besproken, zoals de vraag of het aangewezen is (gepast, therapeutisch en contextueel verdedigbaar) betrokkene ter plaatse door de politie te laten afhalen in het kader van een voorlopige aanhouding, dan wel of betrokkene op eigen krachten de instelling kan verlaten of al verlaten heeft.

Het streven van de commissie is om in ieder geval zo snel mogelijk te reageren in dergelijke situaties, bij voorkeur nog de dag zelf waarop ze gemeld worden.

8. Samenwerking, wenselijk of niet?

De werktitel 'denkgroep samenwerking commissie V.I.-Antwerpen/externe begeleiders' doet meteen de vraag rijzen of samenwerking gewenst is en, zo ja, op welke gronden?

Deze vraag noopt tot enkele bedenkingen over de doelstelling van zowel de commissie als justitiële beslisser, als van de hulpverlening.

Wat de commissie betreft, werden in de missionstatement onder meer drie doelstellingen geformuleerd en nader toegelicht. Een van die doelstellingen luidt als volgt: *"De commissie wil haar werkzaamheden zo ontplooiën dat zij bijdragen tot een rechtvaardige, solidaire en veilige samenleving."*

Bij deze doelstelling werd in de missionstatement verder verduidelijkt: *"Haar specifieke rol bestaat erin de criminaliteitsproblematiek en de schade die deze veroorzaakt ernstig te nemen in het perspectief van preventie van nieuwe criminaliteit en van herstel van de schade die door de misdrijven veroorzaakt is. 'Herstel' dient in deze context breed begrepen te worden. Het gaat om het herstel van de schade die de veroordeelde aan zijn omgeving (familie, partner, kinderen), aan de slachtoffers en aan de samenleving heeft toegebracht. Het gaat ook om het herstel dat de veroordeelde zelf moet kunnen*

bekomen in de zin van het verwerken van de schade die hij zelf heeft ondergaan in het verleden en het krijgen van integratiekansen in de toekomst.”

Uit deze passage van de missionstatement blijkt de dubbele bekommernis van de commissie – recidivepreventie en herstel – teneinde haar doel na te streven van het bijdragen tot een rechtvaardige, solidaire en veilige samenleving.

De herstelnotie is in deze tekst zo breed opgevat dat de bekommernis hierom duidelijk uitmondt in de vraag naar het aanbieden van ondersteunende methodieken aan de veroordeelde om schade die hijzelf heeft ondergaan te verwerken.

Verskillende behandelingsdoelen die vanuit de hulpverlening kunnen worden gesteld, zullen geoperationaliseerd worden in dergelijke ondersteunende methodieken.

De vraag of het nu wenselijk is dat er een samenwerking zou zijn tussen de commissie en de externe hulpverlening is daarmee niet beantwoord. Bij het beantwoorden van dergelijke vraag raken we misschien hopeloos verstrikt in een semantische discussie die voorbijgaat aan de dagelijkse realiteit van zowel de rechtspraktijk als de hulpverlening.

De conclusie die de commissie samen met de leden van de door haar opgeroepen denkgroep maakt, na het overlopen van alle vorige bedenkingen, is dat de term ‘samenwerking’ toch wel een erg beladen woord is. Een woord dat eerder een onbegrip dan een begrip is. Het doet te zeer veronderstellen dat we elkaars doelstellingen in een potje gooien. Het dagelijks omgaan met informatieoverdracht; het maken van praktische afspraken over de al dan niet verzekerde start van een begeleiding of behandeling; het rapporteren of het geven van feedback en zo ja telkens in welke mate...; dat alles noemen wij liever het ‘afstemmen van activiteiten op elkaars werkveld’. Een soort niet nader gedefinieerde relatie waarin ieder de verantwoordelijkheid op zich neemt ze verder te doen evolueren.

Een laatste bedenking nog, en meteen een aanbod en een uitnodiging. Vanuit haar subsidiaire opstelling en haar niet-bevraging van de inhoud die ter sprake komt in elk cliëntgericht therapeutisch gebeuren, hecht de commissie het grootste belang aan een permanente dialoog met het werkveld van de hulpverlening in de ruimste zin. Dit om te vernemen hoe het omgaan met emancipatorisch werken evolueert vanuit het

denkkader van de onderscheiden therapeutische benaderingen.

Daar waar de forensische zorg gecontextualiseerde hulpverlening wordt genoemd²¹, heeft de commissie met deze bescheiden tekst een bijdrage willen leveren om die contextualisering te vergemakkelijken.

Natuurlijk is hiermee lang niet alles gezegd. De commissie gaat graag in op alle vragen van het welzijnsveld tot verdere dialoog over deze en verwante thema's.

Temeer daar het initiatief tot deze tekst eigenlijk ontstaan is nadat we bij heel wat hulpverlenende organisaties een hartelijke gastvrijheid en een open discussiesfeer over dit soort onderwerpen hebben getroffen.

Antwerpen, 1 maart 2004.

Rob PERRIËNS,
voorzitter,

Marc HENDRICKX,
assessor strafuitvoering,

Minne RONSE,
assessor sociale reïntegratie

Commissie voor de voorwaardelijke invrijheidstelling in Antwerpen, Justitiestraat 30, 2018
Antwerpen, tel.: 03/216.86.60, fax: 03/216.86.69
cvi.antwerpen@just.fgov.be

Jeugdbescherming en bijzondere jeugdzorg

De federale wetgeving inzake jeugdbescherming in 2003

In de rubriek ‘Jeugdbescherming’ wordt jaarlijks een kort overzicht gegeven van de nieuwe wetgeving die rechtstreeks of onrechtstreeks relevant is voor deze sector. Ditmaal komt de federale wetgeving aan bod die in 2003 tot stand is gekomen.

1. Jeugdbescherming

Een Wet van 6 januari 2003 (B.S. 20 februari 2003, derde uitgave) bevat twee kleine aanpassingen van de Jeugdbeschermingswet, eigenlijk verduidelijkingen van aanpassingen die in 1994

21. Luc SPRUYT, o.c., p. 103. “Contextualisering wil hier zeggen, informeren van de cliënt en de behandelaar over het strafrecht, over het strafprocesrecht en vooral over de ‘real goals’ m.b.t. de vastgestelde zorgbehoefte in een bepaald zorggebied.”